

поведінкового плану, ведення поведінкових карток, щоденників поведінки, поведінковий контракт, система жетонів і пенальті.

Подальшого дослідження вимагає процес організації співпраці педагогічних працівників задля ефективного втілення індивідуальної програми розвитку для дітей, які вимагають поведінкової корекції.

Використана література

1. **Ферт О.** Статті з проблем освіти гіперактивних дітей Українського національного ресурсного центру по проблемі гіперактивного розладу з дефіцитом уваги. Режим доступу [http://www.adhd.org.ua/index.php/biblio_uk.html]
2. **Rief S.F.**, How to Reach and Teach Children with ADD/ADHD – S.F.: Jossey-Bass, 2005, 436р.

References

1. **Fert O.** Articles on the problem of the education of hyperactive children. Ukrainian national ADHD resource center. Access: [http://www.adhd.org.ua/index.php/biblio_uk.html]
2. **Rief S.F.**, How to Reach and Teach Children with ADD/ADHD –S.F.: Jossey-Bass, 2005, 436р.

Ферт О.Г. Индивидуальный подход к коррекции поведения детей с гиперактивным расстройством с дефицитом внимания в инклюзивном образовательном процессе.

В статье раскрываются основные причины и проявления неприемлемого поведения детей с поведенческими расстройствами, а именно с гиперактивным расстройством и дефицитом внимания (ГРДУ) в условиях образовательной среды и обоснованы основные стратегии коррекции такого поведения.

Рассмотрены наиболее эффективные техники коррекции поведения детей с ГРДУ в классе, а именно: поведенческий план, техника ведения поведенческих карточек, дневников поведения, поведенческий контракт система жетонов и пенальти.

Ключевые слова: гиперактивное расстройство с дефицитом внимания, коррекция неприемлемого поведения, техники поведенческой коррекции.

Fert O.G. Individual Approach of Behavioral Strategies for Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Inclusive Educational Process

Behavior of hyperactive children in the school is, perhaps, the most significant challenge for teachers. Bad behavior negatively affects the success of the child, and the general climate in the classroom, ability of children and teachers to work productively.

The article is to determine the main causes and manifestations of unacceptable behavior of children with behavioral disorders, such as Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) under educational environment and identifying key strategies of the correction of such behavior.

We know that unacceptable behavior may appear as a response to environmental conditions, could be change by the correction of these conditions. The behavior is something that can be explored and defined. For example, how many times the child left his seat in class, during a period of time, the length of time you want your child to complete a task . The unacceptable behavior always has its reasons, if the teacher takes precautions in time, in many cases, inappropriate behavior can be prevented.

The most effective technique of correcting the child's behavior in class is the ADHD behavioral plan, behavioral cards, diaries, behavioral contract, system of tokens and penalties.

Keywords: Attention Deficit Hyperactivity Disorder, correction of unacceptable behavior, behavioral correction techniques.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2017р.

Статтю прийнято до друку 04.05.2017р.

Рецензент д.психол.н., проф. Шульженко Д.І.

УДК 376-056:37.015.3

Хворова Г.М.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ЕРГОТЕРАПІЇ У КОМПЕТЕНТНОМУ БАТЬКІВСЬКОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ З ПОЛІСИСТЕМНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ (АУТИЗМОМ/ДЦП)

Стаття присвячена ерготерапевтичному супроводу компетентного батьківського виховання дітей з аутизмом/ДЦП. У вступі наводиться обґрунтування ерготерапії як складного комплексу реабілітаційних заходів, направлено на відновлення (або – початкове формування) повсякденної діяльності людини будь-якого віку з

врахуванням її обмежень (фізичних, розумових, сенсорних, комунікативних тощо) та наявних можливостей; ерготерапевтичного підходу у компетентному батьківському вихованні дітей з полісистемними порушеннями розвитку (аутизмом/ДЦП). В основній частині наводиться зміст ерготерапевтичного супроводу компетентного батьківського виховання дитини з аутизмом/ДЦП в залежності від ступеню порушення. У висновку підкреслюється роль кваліфікованого ерготерапевтичного супроводу у компетентному батьківському вихованні дітей з аутизмом/ДЦП.

Ключові слова: ерготерапевтичний супровід компетентного батьківського виховання дітей з аутизмом/ДЦП, сенсорна дієта, програма ерготерапевтичного супроводу, сфери батьківського виховання: розумова, фізична, моральна, трудова, естетична.

Ерготерапія займається поліпшенням якості життя людей будь-якого віку з обмеженнями життєдіяльності. Це складний комплекс реабілітаційних заходів, направлений на відновлення (або – початкове формування) повсякденної діяльності людини з врахуванням її обмежень (фізичних, розумових, сенсорних, комунікативних тощо) та наявних можливостей. Ерготерапевти стимулюють розвиток навичок та самостійність в усіх сферах повсякденної діяльності. Для дорослих це може бути робота з навичками самообслуговування, хатньої та сільськогосподарської праці, професійної діяльності та дозвілля. Дитині з полісистемним порушенням розвитку (аутизм/ДЦП) ерготерапевт допомагає навчитися гратися (самостійно та з іншими дітьми, вдома або в дитячому закладі, або на свіжому повітрі), приймати їжу (жувати, ковтати, облизувати, пити, користуватися приборами, залишатися охайним під час їжі тощо), оволодіти навичками самообслуговування (миття, вмивання, вдягання, застібання, шнурування, утримування одягу в порядку тощо), пересуватися в просторі та оволодівати фізичними навичками (біг, стрибки, їзда на велосипеді, пересування по сходах, лазіння тощо), подолати сенсорні проблеми (гіпер-та гіпочутливість), спілкуватися (вербально або за допомогою альтернативної комунікації), отримати соціальні навички (наприклад, спокійно сидіти під час групових занять, дотримуватися черги під час гри), оволодіти навичками дрібної моторики (малювання, володіння ножицями, клеєм, ліплення, шиття, орігамі тощо), навичками навчання (читання, писання, рахування тощо), відвідувати спортивні та образотворчі заняття.

Слово «ерготерапія» походить від латинського *ergon* - праця, заняття та грецького *therapia* - лікування. Таким чином, ерготерапія - це зцілення через діяльність. Мета ерготерапії - адаптувати людину до загальноприйнятого в суспільстві життя, допомогти їй досягти максимальної самостійності і незалежності в побуті.

Для ерготерапії характерний комплексний та індивідуальний підхід до людини. Ерготерапевтів цікавить не тільки діагноз та ступень порушення розвитку, має значення оточення людини, образ життя родини, особисті схильності та захоплення, рівень інтелекту, бачення батьків щодо майбутнього дитини.

Ерготерапевт вирішує конкретні проблеми, що виникають у людини в процесі виконання якихось звичайних дій, і якщо повне відновлення функції через важкість ушкодження неможливе, то метою ерготерапії є застосування відповідного способу та засоби для вирішення поставленого завдання.

Ерготерапевти вміють аналізувати всі зовнішні (середовищні) та внутрішні (власні для даної людини) фактори, необхідні для здійснення діяльності. Наприклад, для успішного навчання писанню дитині необхідна відповідно розвинута дрібна моторика, правильна осанка за партою, рівновага тіла, адекватна стабільність суглобів та м'язового тону, гарне відчуття власного тіла, зріле зорове сприймання та зорово-моторну координацію, гарну увагу та адекватну сенсорну інтеграцію. Тобто, робота ерготерапевта пов'язана зі здібностями та навичками людини та з факторами навколишнього середовища.

Ерготерапевтичний підхід у компетентному батьківському вихованні дітей з полісистемними порушеннями розвитку (аутизмом/ДЦП) полягає в тому, що перед батьками стоять наступні завдання:

- допомогти дитині навчитися відчувати власне тіло, отримувати та обробляти інформацію від усіх органів відчуття, адекватно сприймати його в часі та в просторі, знати його будову та призначення всіх частин та органів, з якого воно складається (відповідно до віку дитини та рівню пізнавального розвитку);
- допомогти дитині навчитися розуміти власні бажання, можливості та обмеження;

- допомогти дитині навчитися виконувати всі рухи та дії, необхідні для видів діяльності, спрямованих на завдання її розвитку (пересування в просторі – хода/пересування візка, підйом по сходах, натискання кнопки в ліфті тощо; самообслуговування – одягання, користування ложкою, знімання штанів в туалеті тощо; гра – буцання м'яча, складання кубиків, розчісування ляльки тощо; комунікація – жести (як для доповнення вербального мовлення, так і для його замінування у разі необхідності), користування картками, користування телефоном, вайбером тощо; навчання – користування навчальним приладдям, писання, складання портфелю тощо; образотворчі завдання – розфарбовування малюнків, різання ножицями, розкочування пластиліну тощо; допомога в хатній праці – складання речей на місце, миття посуду, догляд за рослинами та тваринами тощо).

Для створення сприятливих умов для розвитку дитини в шкільному віці важливе максимальне вирішення батьками цих завдань протягом дошкільного періоду життя дитини. Усвідомлюючи ці завдання, батьки залучають фахівців відповідного фаху для методичного керівництва та безпосередньої навчально-корекційної роботи.

Ерготерапевт, більше за будь якого іншого фахівця мультидисциплінарної команди, має вплив на формування батьківської компетентності, оскільки саме він показує батькам шляхи та методи досягнення цілей сенсорного, розумового, фізичного, морального, трудового, естетичного виховання дитини з полісистемним порушенням розвитку (аутизм/ДЦП), що стоять перед ними.

Працюючи з дитиною з розладом аутичного спектру, ерготерапевт проводить спеціальне діагностичне дослідження, шляхом якого в дитини, зазвичай, діагностують сенсорно-захисну поведінку. В такому випадку рекомендована розробка та реалізація сенсорної дієти – розпланованої програми дій з регулярним графіком, створеної для задоволення специфічних сенсорних потреб. Цей підхід було створено Вилбаргер (1991) [2], він забезпечує правильне поєднання сенсорних впливів для досягнення та витримування оптимального рівня активності та функціонування нервової системи здатність правильно орієнтуватись та відповідати на відчуття може бути підсилена за допомогою правильної сенсорної дієти. Сенсорна дієта допомагає зменшити захисні реакції, які можуть негативно вплинути на соціальну взаємодію та навчальну поведінку.

Дезінтеграція (порушення здатності нервової системи переробляти сигнали, які надсилає тіло в мозок) тої чи іншої сфери має мати форму як гіперчутливості (дитина підсилено сприймає ці відчуття і буде їх уникати, оскільки вони сприймаються як неприємні) та гіпочутливості (в дитини послаблене сприйняття відчуттів та вона буде їх додатково шукати, оскільки нервовій системі для розвитку потрібна стимуляція).

Існують такі типи сенсорних активностей, які дають дуже швидке сенсорне насичення оскільки вони дуже потужні та дієві – рухи, глибокі стискання та фізична праця. Вони забезпечують найбільш значущій та тривалий вплив на нервову систему. Існують також додаткові типи активностей, які коротші за часом та зазвичай містять відчуття, пов'язані зі смаковою, слуховою, візуальною та нюховою системами.

Кожна дитина має унікальні сенсорні потреби, тому сенсорна дієта має бути побудована відповідно до потреб та реакцій конкретної дитини. Працюючи з дитиною з аутизмом, ерготерапевт має оцінити здатність обробляти сенсорну інформацію та визначити, які сенсорні активності та в якій кількості потрібні саме цій дитині. Для забезпечення оптимального результату ерготерапевту потрібна діагностика сенсорних потреб дитини (складання сенсорного профілю) та розробка сенсорної дієти з урахуванням того, що для дитини є найбільш корисними ті види діяльності, в яких вона бере активну участь.

Сенсорна дієта є потужним поведінковим інструментом. Якщо вона складена та застосована коректно, то вона може допомогти попередити багаточисельні форми супротивної поведінки, включаючи аутоstimуляцію та аутоагресивну поведінку. Якщо батьки та фахівці знають сенсорні потреби дитини, то вони можуть застосовувати цю інформацію, коли дитина перевантажена та виходить з під контроль. Одне з важливих завдань ерготерапевта – навчити батьків та вчителів загальноосвітнього закладу, де навчаються діти з аутизмом вживати необхідні заходи, коли вони розуміють, що дитина перевантажена та наближається те, що деякі батьки називають «катастрофою». Загальними індикаторами того, що система обробки сенсорної інформації дитини потребує допомоги, є

безцільний біг, стрибки, кружляння, трясіння, гойдання, сміх, вокалізації та інша аутостимулююча рухова та вербальна активність. Іноді дитина навпаки «замовкає», стає пасивною, зануреною в себе.

Впровадження сенсорної дієти вдома та в класі накладає обов'язки на всіх членів команди. В залежності від потреб дитини сенсорна дієта містить специфічні активності, які мають проводитись у визначений час.

Для дітей з розладами аутичного спектру використання візуальних підказок (картинок чи слів) допоможе забезпечити розуміння дитиною розпорядку дня та допоможе включитися в необхідні активності. Активності сенсорної дієти легко можуть бути включені в візуальні схеми та дошки вибору. Для того, щоб активності сенсорної дієти допомагали дитині у навчанні та повсякденних обов'язках, необхідно забезпечити чітке розуміння дитиною початку та кінця активності. Візуальні прийоми та спеціальне обладнання (картки, плакати тощо) додають передбачуваності в середовище в класі та вдома [1,2].

Поряд з подоланням сенсорної дезінтеграції, доцільним є ерготерапевтичний супровід усіх сфер компетентного батьківського виховання - розумового, фізичного, морального, трудового, естетичного – дітей з полісистемними порушеннями розвитку (аутизмом/ДЦП). Нами розроблені зразки програм ерготерапевтичного супроводу компетентного батьківського виховання.

Діма К., 6 років, аутизм легкого ступеня за шкалою CARS

Батьківське виховання	Зміст та цілі батьківського виховання	Ефективні практики батьківського виховання
Сенсорне	Формування повноцінних та адекватних уявлень про зовнішні властивості предметів, живих істот та явищ. Формування довільного (свідомого) відчуття та сприймання, навчання діям та навичкам, які для них необхідні (дивитись, слухати, нюхати, торкатися, накладати, вимірювати тощо). Розвиток вміння впізнавати живі та неживі об'єкти, відносити їх до певного виду, групи тощо. Формування сенсорних еталонів: уявлень про колір, форму, величину, просторових уявлень, часових уявлень.	Для нормалізації візуального сприймання застосовують різні ігри, дидактичні прийоми та вправи, де дитина отримує заохочення при вірній відповіді на візуальні стимули; у розумній кількості дітям корисні заняття на планшетах, комп'ютері, перегляд телепрограм на великій відстані; використовуються окуляри з індивідуальним підбором кольору лінз; корисно давати дитині заохочення (підкріплення), підносячи його до свого обличчя та вимагаючи, щоб дитина подивилась центральним зором.
Розумове	<ul style="list-style-type: none"> розвиток в дитини пізнавальних процесів (відчуттів та сприймання, мислення, мовлення, пам'яті та уяви); формування у дітей певного обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, працю дорослих, живу та неживу природу тощо); формування способів мисленевої діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати); формування та розвиток пізнавального інтересу; формування готовності до навчання в школі. 	<ul style="list-style-type: none"> ставлення батьками (дорослими) запитань, що стосуються предметів та подій, що оточують дитину та відповідають її пізнавальному розвитку та відповідь на них самими дорослими через короткотривалу паузу; позитивне підкріплення такої поведінки дитини, що сприяє її розумовому розвитку (виконання завдань, прояви пізнавального інтересу тощо); належна увага до розумового розвитку дитини у повсякденному житті, використання життєвих ситуацій для систематизації та розширення обсягу знань про навколишній світ.
Фізичне	<ul style="list-style-type: none"> максимальне наближення фізичного розвитку дитини до фізичного розвитку нормотипової дитини відповідного віку; 	Своєчасне та поступове формування рухових навичок (плавання, лижі, їзда на велосипеді, на звичайних та роликівих ковзанах тощо). Популярні види дитячої

	<ul style="list-style-type: none"> • поступове залучення дитини (з наданням спеціального педагогічного супроводу) до систематичних занять у спортивно-рухових секціях, що відповідають інтересам та здібностям дитини (єдиноборства, футбол, танці, гімнастика тощо) разом з нормотиповими однолітками. 	<p>фізичної активності (мотузковий парк, скалодром) корисні з точки зору подолання сенсорної дезінтеграції, відпрацювання точності та координованості рухів, здатності виконувати рухові інструкції, імітувати рухи інших дітей; збільшення м'язової сили та витривалості.</p>
Моральне	<ul style="list-style-type: none"> • формування у дітей культури поведінки (культурно-гігієнічні навички, культуру діяльності, культуру спілкування); • формування дисциплінованості та здатності до самоорганізації, почуття відповідальності за власне навчання, здоров'я, реабілітацію; • формування потреби допомагати іншим, піклуватися про них; • формування навичок командної взаємодії, відчуттів в дитини, що вона є членом суспільства, місцевої громади рідного міста чи селища, громадянином країни. 	<ul style="list-style-type: none"> • поступове перекладання на дитину відповідальності за порядок в її речах, своєчасно та якісно зроблені домашні завдання, виконані реабілітаційні та лікувальні процедури тощо, своєчасних прихід до школи та на заняття; • підтримка та заохочення успіхів дитини, увага до всіх її справ, але з постійним підкресленням, що це справи дитини, а не батьків; • участь батьків у різноманітній суспільно-корисній діяльності разом з дитиною; • аналізу будь-якого епізоду проблемної поведінки дитини з точки зору трикомпонентної поведінкової послідовності (що сталося безпосередньо перед тим, як поведінка виникла, в чому сутність самої поведінки, що сталося після того, як епізод проблемної поведінки мав місце)
Трудове	<ul style="list-style-type: none"> • формування та розвиток навичок самообслуговування відповідно до вікової норми за допомогою АВА-терапії, з використанням візуальних опор та засобів структурування часу та простору; • всіляке залучення дитини до господарсько-побутової праці та праці у природі; 	<p>Будь-яка праця батьків разом з дитиною.</p>
Естетичне	<ul style="list-style-type: none"> • навчитися розуміти сенсорні проблеми дитини та знаходити можливості для естетичного розвитку з їх врахуванням, з поступовим розширенням діапазону можливостей дитини. • виховання в дитини почуття прекрасного шляхом спільного спостереження та обговорення побаченого та відчутого; • розвиток навичок самостійної образотворчої діяльності; • розширення кругозору дитини, отримання досвіду відвідування музеїв, театрів тощо. 	

Костя Б., 6 років, аутизм важкого ступеня за шкалою CARS

Батьківське виховання	Зміст та цілі батьківського виховання	Ефективні практики батьківського виховання
Сенсорне	<p>Формування повноцінних та адекватних уявлень про зовнішні властивості предметів, живих істот та явищ.</p> <p>Формування довільного (свідомого) відчуття та сприймання, навчання діям та навичкам, які для них необхідні (дивитись, слухати, нюхати, торкатися,</p>	<p>Тактильне сприйняття може бути покращено такими прийомами: глибокий масаж з кремом; розтирання тіла рушником з стискуванням суглобів; ігри з крупами, камінчиками, монетами, мозаїкою, водою, піском, кремом для гоління, піною для ванни, масаж навколо рота перед їжею,</p>

	<p>накладати, вимірювати тощо). Розвиток вміння впізнавати живі та неживі об'єкти, відносити їх до певного виду, групи тощо. Формування сенсорних еталонів: уявлень про колір, форму, величину, просторових уявлень, часових уявлень.</p>	<p>заняття з пластиліном та фарбами. Гіперчутливість вестибулярної системи може бути знижена такими прийомами: розгойдування в ковдрі, танцювання з дитиною на руках, підкидання на м'ячі та колінах, катання дитини, що лежить животом на великому м'ячі з підбиранням дрібних іграшок з підлоги. При гіпочутливості та гіперчутливості проприоцептивної системи допомагають спеціальні жилети, ковдри та іграшки, яким надана додаткова важкість; замотування в ковдру та глибоке стиснення; тунель з тканини, стрибання в подушки та ігри з подушками; віджимання від стіни; штовхання та тягання важких предметів; розтирання рушником з натисканням на суглоби ніг, рук, спини.</p>
Розумове	<ul style="list-style-type: none"> • дати дитині та тим, хто поруч з нею, засіб ефективної міжособової комунікації (альтернативна комунікація: PECS, жестове мовлення тощо) • сформувати в дитини первинні навички цілеспрямованої розумової діяльності (навчити знаходити, сприймати та аналізувати інформацію, робити висновки, складати план дій – в том числі за допомогою візуальних засобів структурування часу та простору: позначки, таблички, розклади тощо); • допомогти дитині систематизувати та розширити обсяг знань про навколишній світ, який хаотично та безсистемно накопичується в дитини з аутизмом (знання про людей: я, мої близькі, знайомі-незнайомі, вік людей (діти-дорослі), стать людей (чоловік-жінка, хлопець-дівчина), будова людського тіла, мови, країни та народи; знання про речі: кольори, форма, розмір, кількість; знання про час та простір: одиниці часу, годинник, пори року та місяці, пори доби, дні тижня тощо, близько-далеко, право-ліво тощо; знання про природу: явища природи (дощ, сніг, вітер тощо), об'єкти (річка, гори, море, ліс, поле, сад, город тощо), рослини (дерева, квіти, овочі, фрукти), тварини (дикі, свійські), птахи (дикі, свійські). 	<ul style="list-style-type: none"> • ставлення батьками (дорослими) запитань, що стосуються предметів та подій, що оточують дитину та відповідають її пізнавальному розвитку та відповідь на них самими дорослими через короткотривалу паузу; • позитивне підкріплення такої поведінки дитини, що сприяє її розумовому розвитку (виконання завдань, прояви пізнавального інтересу тощо); • належна увага до розумового розвитку дитини у повсякденному житті, використання життєвих ситуацій для систематизації та розширення обсягу знань про навколишній світ.
Фізичне	<p>Потребує адаптивного фізичного виховання, яке включає вправи та види діяльності, що сприяють:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розвитку навичок імітації рухів, розуміння мовленнєвих інструкцій, які 	<p>Своєчасне та поступове формування рухових навичок (плавання, лижі, їзда на велосипеді, на звичайних та роликівих ковзанах тощо). Популярні види дитячої фізичної активності (мотузковий парк,</p>

	<p>організують рухову діяльність (зокрема, інструкцій «вправо-вліво», «вгору-вниз», «швидше-повільніше», «ще раз» тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> • нормалізації відчуття власного тіла та його положення у просторі; • розвитку координації рухів; • нормалізація міжпівкульної взаємодії (вправи та види діяльності, що виконуються почерговими рухами правої та лівої кінцівки; одночасні рухи протилежних кінцівок: права рука-ліва нога тощо) 	<p>скалодром) корисні з точки зору подолання сенсорної дезінтеграції, відпрацьовування точності та координованості рухів, здатності виконувати рухові інструкції, імітувати рухи інших дітей; збільшення м'язової сили та витривалості.</p>
Моральне	<ul style="list-style-type: none"> • формування у дітей культури поведінки (культурно-гігієнічні навички, культуру діяльності, культуру спілкування); • формування дисциплінованості та здатності до самоорганізації, почуття відповідальності за власне навчання, здоров'я, реабілітацію; • формування потреби допомагати іншим, піклуватися про них; • формування навичок командної взаємодії, відчуттів в дитини, що вона є членом суспільства, місцевої громади рідного міста чи селища, громадянином країни. 	<ul style="list-style-type: none"> • поступове перекидання на дитину відповідальності за порядок в її речах, своєчасно та якісно зроблені домашні завдання, виконані реабілітаційні та лікувальні процедури тощо, своєчасних прихід до школи та на заняття; • підтримка та заохочення успіхів дитини, увага до всіх її справ, але з постійним підкресленням, що це справи дитини, а не батьків; • участь батьків у різноманітній суспільно-корисній діяльності разом з дитиною.
Трудове	<ul style="list-style-type: none"> • формування та розвиток навичок самообслуговування відповідно до вікової норми за допомогою АВА-терапії, з використанням візуальних опор та засобів структурування часу та простору; • всіляке залучення дитини до господарсько-побутової праці та праці у природі; 	<ul style="list-style-type: none"> • будь-яка праця батьків разом з дитиною; • інтенсивне позитивне підкріплення вже самої участі дитини у процесі праці та згодом - підкріплення отримання результатів праці з поступовим їх вдосконаленням, поступове ускладнення всіх трудових процесів, які виконує дитини, навчання виконання інструкцій - від односкладних до інструкцій з двох частин, згодом – до інструкцій з багатьох етапів та з необхідністю самостійного вибору дитини під час виконання дії («якщо буде...., то...., а якщо інше – тоді....»)
Естетичне	<ul style="list-style-type: none"> • виховання в дитини почуття прекрасного шляхом спільного спостереження та обговорення побаченого та відчутого; • розвиток навичок самостійної образотворчої діяльності; • розширення кругозору дитини, отримання досвіду відвідування музеїв, театрів тощо. • розуміння сенсорні проблеми дитини та знаходити можливості для естетичного розвитку з їх врахуванням, з поступовим розширенням діапазону можливостей дитини; 	

Захар С., 6 років, ДЦП, руховий дефект відповідає рівню II (хода з обмеженнями)

Батьківське виховання	Зміст та цілі батьківського виховання	Ефективні практики батьківського виховання
Розумове	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток в дитини пізнавальних процесів (відчуттів та сприймання, мислення, мовлення, пам'яті та уяви); • формування у дітей певного 	<ul style="list-style-type: none"> • ставлення батьками (дорослими) запитань, що стосуються предметів та подій, що оточують дитину та відповідають її пізнавальному розвитку та

	<p>обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, працю дорослих, живу та неживу природу тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> • формування способів мисленевої діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати); • формування та розвиток пізнавального інтересу; • формування готовності до навчання в школі. 	<p>відповідь на них самими дорослими через короткотривалу паузу;</p> <ul style="list-style-type: none"> • належна увага до розумового розвитку дитини у повсякденному житті, використання життєвих ситуацій для систематизації та розширення обсягу знань про навколишній світ.
Фізичне	<p>Розвиток основних рухів, навчання дитини рухливим іграм, розвиток рівноваги та координації рухів, розвиток різноманітних дій руками (самообслуговування, ліплення, апплікація, елементарні трудові навички) підготовки руки до писання. розвивається здатність до орієнтування в просторі, збільшується м'язова сила та витривалість.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • правильна поза, положення тіла дитини під час одягання, годування, купання, гри, логопедичних занять: неприпустимим є положення з опущеною донизу головою, зігнутою спиною та зігнутими ногами; зміна положення тіла кожні 20 хвилин; • перебування в положенні лежачі на животі декілька разів на день, виконання вправ з підніманням голови та рухами нею; • перед кожним видом продуктивної діяльності – виконання вправ на розслаблення та нормалізацію м'язового тону (використання валиків, фітболів, сухих басейнів тощо); • спеціальний комплекс занять для формування правильної постави; • різні прикладні вправи, направлені на розвиток різних дій та способів пересування - повзання, ходьби, бігу, стрибків, лазіння, метання. Фізичні вправи, рухова активність на свіжому повітрі
Моральне	<ul style="list-style-type: none"> • запобігання та усунення споживацької життєвої позиції, виховання конструктивного та позитивного сприймання власного життя; • виховання почуття відповідальності та віри у власні вчинки; • запобігання та усунення негативного та агресивного ставлення до близьких, спроб викликати та закріпити в них «почуття провини»; • виховання вдячності за все, що робиться для дитини як близькими людьми, так і зовнішнім середовищем: друзями, школою, волонтерами, суспільством, державою. 	<ul style="list-style-type: none"> • поступове перекладання на дитину відповідальності за порядок в її речах, своєчасно та якісно зроблені домашні завдання, виконані реабілітаційні та лікувальні процедури тощо, своєчасних приходів до школи та на заняття; • підтримка та заохочення успіхів дитини, увага до всіх її справ, але з постійним підкресленням, що це справи дитини, а не батьків; • участь батьків у різноманітній суспільно-корисній діяльності разом з дитиною.
Трудове	<ul style="list-style-type: none"> • якомога ранній початок формування та розвитку навичок самообслуговування; • залучення дитини до всіх видів побутової праці незалежно від її статі та віку; • поступове ознайомлення дитини з усіма видами праці людей та їх знаряддями, з усіма професіями; 	

	<ul style="list-style-type: none"> • якомога раннє делегування дитині доручень, за які відповідає особисто вона (поливання квітів, догляд за домашніми тваринами, прибирання, миття посуду, збір та викидання сміття, догляд за одягом та взуттям, оплата комунальних послуг тощо); • навчання дитини навичкам користування грошима (розрахунки в магазинах, користування терміналами, банкоматами тощо); • бачення для дитини перспективи самостійного незалежного життя; • залучення дитини для профорієнтаційних заходів, тренінгів тощо для нормотипових дітей та підлітків; • залучення дитини до благодійництва та волонтерської діяльності.
Естетичне	<ul style="list-style-type: none"> • виховання в дитини почуття прекрасного шляхом спільного спостереження та обговорення побаченого та відчутого; • розвиток навичок самостійної образотворчої діяльності; • розширення кругозору дитини, отримання досвіду відвідування музеїв, театрів тощо.

Назар С., 6 років, ДЦП, руховий дефект відповідає рівню IV (самостійне пересування обмежене)

Батьківське виховання	Зміст та цілі батьківського виховання	Ефективні практики батьківського виховання
Розумове	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток в дитини пізнавальних процесів (відчуттів та сприймання, мислення, мовлення, пам'яті та уваги); • формування у дітей певного обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, працю дорослих, живу та неживу природу тощо); • формування способів мисленевої діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати); • формування та розвиток пізнавального інтересу; • формування готовності до навчання в школі. 	<ul style="list-style-type: none"> • ставлення батьками (дорослими) запитань, що стосуються предметів та подій, що оточують дитину та відповідають її пізнавальному розвитку та відповідь на них самими дорослими через короткотривалу паузу; • належна увага до розумового розвитку дитини у повсякденному житті, використання життєвих ситуацій для систематизації та розширення обсягу знань про навколишній світ.
Фізичне	Розвиток рухових можливостей дитини, нормалізація м'язового тону, запобігання та усунення контрактур	Комплекси загальноозміцнюючих та спеціальних вправ, розроблені фахівцями у взаємодії з батьками
Моральне	<ul style="list-style-type: none"> • запобігання та усунення споживацької життєвої позиції, виховання конструктивного та позитивного сприймання власного життя; • виховання почуття відповідальності та віри у власні вчинки; • запобігання та усунення негативного та агресивного ставлення до близьких, спроб викликати та закріпити в них «почуття провини»; • виховання вдячності за все, що робиться для дитини як близькими людьми, так і зовнішнім середовищем: друзями, школою, волонтерами, суспільством, державою. 	<ul style="list-style-type: none"> • поступове перекидання на дитину відповідальності за порядок в її речах, своєчасно та якісно зроблені домашні завдання, виконані реабілітаційні та лікувальні процедури тощо, своєчасних прихід до школи та на заняття; • підтримка та заохочення успіхів дитини, увага до всіх її справ, але з постійним підкресленням, що це справи дитини, а не батьків; • участь батьків у різноманітній суспільно-корисній діяльності разом з дитиною.
Трудове	<ul style="list-style-type: none"> • формування усіх навичок самообслуговування, в тому числі за допомогою технічних пристроїв та спеціального приладдя (візки, підйомники, спеціальний посуд); • виховання поваги до праці інших людей. 	<ul style="list-style-type: none"> • ніколи не робимо за дитину того, що вона зробить сама, скільки б часу це не забрало: активно спостерігаємо, заохочуємо, підтримаємо, але не допомагаємо, коли в цьому немає потреби; • усунення від повсякденних

		<p>рутинних процедур дитини тих, хто схильний її жаліти та чинити деструктивний вплив;</p> <ul style="list-style-type: none"> пам'ятаємо, що ми займаємось не «доглядом», а вихованням самостійної людини.
Естетичне	<ul style="list-style-type: none"> виховання в дитини почуття прекрасного шляхом спільного спостереження та обговорення побаченого та відчутого; розвиток навичок самостійної образотворчої діяльності; розширення кругозору дитини, отримання досвіду відвідування музеїв, театрів тощо. 	

Висновок. Компетентні батьки, за умови кваліфікованого ерготерапевтичного супроводу забезпечують позитивний напрям розумового, фізичного, комунікативного, емоційного розвитку дитини з полісистемним порушенням розвитку (аутизм/ДЦП). Зміст та методи означеного супроводу обумовлені віком дитини, ступенем полісистемного порушення та особливостями життєвого укладу родини.

Використана література

1. Делани Т. Развитие основных навыков детей с аутизмом: эффективная методика игровых занятий с особыми детьми / Тара Делани: пер. с английского В.Дегтяревой. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2014. – 272 с.
2. Як Э. Строим мостики с помощью сенсорной интеграции. Терапия детей с аутизмом и другими первазивными расстройствами развития / Эллен Як, Паула Аквилла, Ширли Саттон, 3-е изд.: [Пер. с англ. В.Г.Мартиросян, под ред. О.А.Шленской]. – Белая Церковь, 2016. – 240 с.

References

1. Delani T. Razvitiye osnovnykh navykov detey s autizmom: effektivnaya metodika igrovyykh zanyatiy s osobymi det'mi / Tara Delani: per. s angliyskogo V.Degtyarevoy. – Yekaterinburg: Rama Pablising, 2014.– 272 s.
2. Yak E. Stroim mostiki s pomoshch'yu sensornoy integratsii. Terapiya detey s autizmom i drugimi pervazivnymi rasstroystvami razvitiya / Ellen Yak, Paula Akvilla, Shirli Satton, 3-ye izd.: [Per. s angl. V.G.Martirosyan, pod red. O.A.Shlenskoj]. – Belaya Tserkov', 2016. – 240 s.

Хворова А.М. Применение методов и приемов эрготерапии в компетентном родительском воспитании детей с полисистемными нарушениями развития (аутизм/ ДЦП)

Статья посвящена эрготерапевтическому сопровождению компетентного родительского воспитания детей с аутизмом/ДЦП. Во введении изложено обоснование эрготерапии как комплекса реабилитационных мероприятий, направленного на восстановление (или - начальное формирование) повседневной деятельности человека любого возраста с учетом его ограничений (физических, умственных, сенсорных, коммуникативных и т.д.) и имеющихся возможностей; эрготерапевтического подхода в компетентном родительском воспитании детей с полисистемными нарушениями развития (аутизм / ДЦП). В основной части приводится содержание эрготерапевтического сопровождения компетентного родительского воспитания ребенка с аутизмом / ДЦП в зависимости от степени нарушения. В заключении подчеркивается роль квалифицированного эрготерапевтического сопровождения в компетентном родительском воспитании детей с аутизмом / ДЦП.

Ключевые слова: эрготерапевтическое сопровождение компетентного родительского воспитания детей с аутизмом/ДЦП, сенсорная диета, программа эрготерапевтического сопровождения, сферы родительского воспитания: умственная, физическая, моральная, трудовая, эстетическая.

Khvorova A.M. Application of methods of occupational therapy in competent parental upbringing of children with polysystemic developmental disorders (autism / cerebral palsy)

The article is devoted to occupational therapy support of competent parental upbringing of children with autism / cerebral palsy. In the introduction, the rationale for ergotherapy as a complex complex of rehabilitation measures aimed at restoring (or - initial formation) the daily activity of a person of any age, taking into account its limitations (physical, mental, sensory, communicative, etc.) and available opportunities is provided; occupational therapy approach in the competent parental education of children with polysystemic developmental disorders (autism / cerebral palsy). In the main part, the content of the occupational therapy support of the competent parental upbringing of a child with autism / cerebral palsy is given, depending on the extent of the disorder. In conclusion, the role of qualified occupational therapy support in the competent parental education of children with autism / cerebral palsy is emphasized.

Keywords: occupational therapy support of competent parental upbringing of children with autism / cerebral palsy, sensory diet, program of occupational therapy support, spheres of parental upbringing: mental, physical, moral, labor, aesthetic.

Стаття надійшла до редакції 5.05.2017 р.
Статтю прийнято до друку 5.05.2017 р.
Рецензент: д.п.н., акад. Синьов В.М.